

no je razgalila potištenost nastalu tijekom epidemije. Tijekom godine dana izbor tema nekad je pratio godišnja doba ili crkveni god, a opet na mah izbor bi bio spontan. Ovakav projekt, zahtjevan no uspješan zahvaljujući velikoj volji i ustrajnosti entuzijasta, i unatoč izazovnim vremenima, svjedoči o komplementarnosti materijalne i nematerijalne kulturne baštine u očuvanju tradicije. Pedeset i dvije izložbe oivičene prozorskim oknom galerije pokazuju kako jedno malo selo može prezentirati kulturni identitet zajednice u svojoj punini, što je i prikazano u ovom katalogu.

Senka Davčik

Marko Sente, *Otrgnuto od zaborava*, Matica hrvatska Subotica, Subotica, 2022., 187 str.

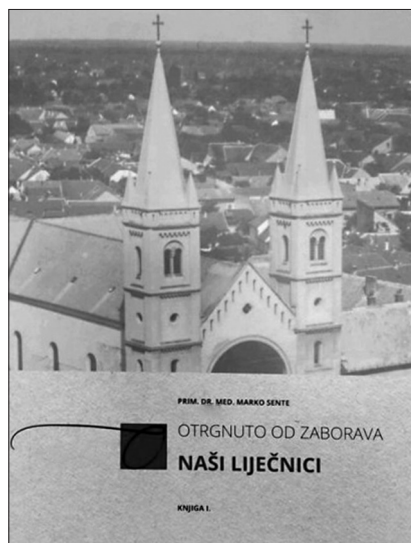
Svaka pojedina znanost, kao i područje društvenog života, ima svoju povijest. Akteri povijesti su ljudi sa svojim osobinama, stremljenjima, znanjima, sposobnostima. Tako i medicina ima svoju povijest i na svjetskoj pozornici, ali i u našoj domovini i našem kraju. Od kada postoji organizirano društvo i civilizacija, zvanje liječnika je bilo vrlo cijenjeno i uvijek potrebno. U srednjovjekovnoj Europi, razvojem gradova i nastankom prvih sveučilišta, praktično su postojala tri fakulteta: teološki (bogoslovija), pravni i medicinski.

Poznati subotički liječnik-specijalist, otorinolaringolog, prim. dr. Marko Sente se već više godina bavi prošlošću medicine na ovom podneblju sjeverne Bačke. U prvoj knjizi svog voluminoznog djela, na blizu 200 stranica obuhvatio je životopise 22 liječnika i liječnice, podrijetlom Hrvata Bunjeva/ca/ka,

s prostora Subotice i njene okolice. Njihove životopise je poredao kronološkim redom prema godinama rođenja počevši od dr. Josipa Antunovića rođenog 1852. godine, da bi prvu knjigu završio biografijama bračnog para liječnika: Dragutina Crnjakovića i njegove supruge Ružice Crnjaković, oboje rođenih nakon završetka Drugoga svjetskog rata 1946. godine. Doktor Sente je u ovoj knjizi prikazao živote i profesionalnu karijeru 18 liječnika i četiriju liječnica. Većina njih je dosta dugo živjela, neki su dočekali dob od blizu jednog stoljeća, a neki su još bili živi i u vrijeme kada je autor dao tiskati ovu knjigu, 2022. godine, poput dr. Stipana Peića Tukuljca, dr. Andrije Cvijina, dr. Marije Mardešić Höbl, dr. Dragutina Šimića i dr. Dragutina Crnjakovića. Autor je biografije posložio sljedećim redoslijedom: dr. Josip Antunović (1852. – 1942.), dr. Vranje Sudarević (1868. – 1942.), dr. Josip Čović (1888. – 1965.), dr. Luka Mardešić (1891. – 1963.), dr. Bela Ostrogonac (1891. – 1960.), dr. Ivo Crnković (1897. – 1985.), dr. Đeno Pančić (1903. – 1967.), dr. Ante Šokčić (1911. – 1980.), dr. Stjepan Peić (1919. – 2005.), dr. Stipan Filipović (1920. – 2002.), dr. Lajčo Kovač (1923. – 2021.), dr. Ruža Mačković (1923. – 1979.), dr. Stipan Peić Tukuljac (1924.), dr. Stipan Zomborčević (1927. – 2020.), dr. Andrija Cvijin (1927.), dr. Geza Kubatović (1928. – 1991.), dr. Gabrijele Rudić Skenderović (1930. – 2020.), dr. Marija Mardešić Höbl (1930.), dr. Dragutin Šimić (1935.), dr. Antun Mačković (1940. – 2000.), dr. Dragutin Crnjaković (1946.), dr. Ružica Crnjaković (1946. – 2022.). Promatrajući kronologiju ovih životopisa lako uočavamo da je prvih šestoro rođeno u drugoj polovici XIX., dok su ostali rođeni u prvoj polovici

XX. stoljeća. Posljednjih dvoje nije bilo ni rođeno kada su prva dvojica liječnika prikazana u knjizi umrla. Raspon života liječnika spomenutih u monografiji obuhvaća više od stoljeća i pol.

Neki od spomenutih liječnika i liječnica su tijekom života, i ne odlazeći u inozemstvo, promijenili više država. Najstariji među njima su rođeni u vrijeme postojanja Habsburške Monarhije i tijekom njezinog postojanja su i započeli svoju liječničku karijeru. Većina ih je rođena, odrastala, studirala i živjela u vrijeme Kraljevine Jugoslavije, a prošli su i period mađarske okupacije 1941. – 1944. u vrijeme Drugoga svjetskoga rata. Više od polovice je svoj najplodniji period života, rada, odnosno liječničke prakse ostvarila u vrijeme socijalističke Jugoslavije. Dosta njih je iz dobrostojećih, katoličkih, bunjevačko-hrvatskih gazdačkih obitelji s više djece gdje su roditelji svojim samoprijegornim radom, marljivošću, radinošću i skromnošću života omogućili svojoj djeci dug i zahtjevan studij medicine da bi postali liječnicima. Mnogi od njih rado pamte i salaše svojih „dide i nane“ u okolici Subotice: u Tavankutu, Đurđinu, Žedniku, Paliću, Ludašu... Odrasli su na plodnoj bačkoj crnici i pijesku. Zanimljiva su i mjesta njihovih studiranja. Najstariji bi medicinsku znanost najčešće učili u Budimpešti, Segedinu, Grazu, a mlađe generacije uglavnom u Zagrebu, Beogradu, Sarajevu, Novom Sadu. Neki od njih su kasnije išli na specijalizaciju ili jedno vrijeme radili u Njemačkoj ili Švicarskoj. Ovi naši liječnici su uglavnom ordinirali u rodnom gradu Subotici pri Općoj bolnici ili u seoskim ispostavama Doma zdravlja, na Paliću i Ludašu, u Đurđinu, Tavankutu, Žedniku. Jedan dio njih je nakon studija ili kasnije radio i u Hrvat-

skoj, Bosni i Hercegovini, Njemačkoj, Švicarskoj i Mađarskoj, baveći se i privatnom praksom ili radeći dvokratno u više zdravstvenih institucija, gradskoj Općoj bolnici i Higijenskom zavodu. Dr. Ante Šokčić, budući da je bio i vojno lice, dio radnog vijeka proveo je na VMA u Beogradu kao otorinolaringolog.

Budući da je životni vijek gotovo svih liječnika u ovoj knjizi obuhvatio period jednog od dva svjetska rata u XX. stoljeću (neki su živjeli i tijekom oba svjetska rata), tijekom ovog teškog razdoblja susretali su se s ozbiljnim životnim poteškoćama, pomažući mnogim ranjenicima budući da su i sami bili mobilizirani u sanitetsku službu. Također, susretali su se i s teškim životom i velikim poratnim siromaštvom u drugoj polovici 40-ih i 50-ih godina XX. stoljeća. Svojim nesebičnim i samoprijegornim radom mnogi od njih su doprinijeli otvaranju pojedinih odjela u subotičkoj bolnici i postavili temelje zdravstvenog sustava u Subotici. Gotovo svi su objavljivali znanstvene i stručne radove iz područja medicine koju su specijalizirali, a neki od tih ra-

dova su objavljeni i na drugim jezicima. Život nekolicine ovih liječnika se završio naprasno zbog teških bolesti ili nesreća. Dr. Geza Kubatović umire od kancera 1991., dr Antun Mačković od posljedica prometne nesreće 2000. godine, dok je doktor Dragutin Crnjaković, nakon infarkta, srčani bolesnik.

Neki od liječnika čije životopise je sastavio i dao tiskati u ovoj knjizi doktor Sente bili su i istaknuti društveni djelatnici u svojoj sredini i bavili su se politikom. Najznačajniji od njih je bio dr. Vranje Sudarević, angažiran u radu Pučke kasine i kao istaknuti član Bunjevačko-šokačke stranke koju je 1920. godine osnovao zajedno s vlč. Blaškom Rajićem i učiteljem Mijom Mandićem. Dr. Josip Čović je također bio jedan od članova uprave Pučke kasine u razdoblju od 1938. do 1942. godine. Dr. Geza Kubatović je bio jedan od članova Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini od osnivanja, ali je njegova prerana smrt u lipnju 1991. godine zaustavila njegov širi politički i društveni angažman. Zanimljivi su i hobiji kojima su se neki od ovih liječnika bavili. Neki su bili lovci ili ribiči, neki su bili ljubitelji automobila i vina, neki su tijekom studija a i kasnije aktivno sudjelovali u tamburaškoj glazbi kao svirači i time doprinijeli da se ovaj vid nematerijalne kulturne baštine među bačkim Hrvatima očuva.

Pišući ovu knjigu prim. dr. Marko Sente koristio je različite vrste izvora i literature. Uspio je svojom erudicijom, temeljitošću, ustrajnošću i strpljivošću uklopiti ih u jednu sustavnu cjelinu. Koristio je građu subotičkog Povijesnog arhiva gdje je imao svesrdnu pomoć ravnatelja Stevana Mačkovića, koristio je arhivu subotičke bolnice, personalne

dosjee svih liječnika koji se u knjizi spominju i koji su dio svojega radnog vijeka proveli u ovoj najznačajnijoj zdravstvenoj ustanovi Subotice. Dr. Sente je zatim često upotrebljavao vrlo dragocjeno djelo Emila Libmana *Medicinska bibliografija Subotice (1825-2005)*, kao i poznato djelo Rista Jeremića *Prilozi za biografski rečnik Srba lekara Vojvodana 1756-1940* te vlastito djelo *Istorijat otorinolaringologije u Subotici*. Građu za svoje djelo nalazio je i u drugim općim leksikonima, *Subotičkoj Danici*, *Nevenu*, radovima pojedinih povjesničara, zapisnicima sa sastanaka važnih medicinskih institucija, kao i lokalne samouprave. Najzanimljiviji dijelovi za čitanje su oni koji potječu iz dnevničko-memoarske građe. Pojedini liječnici su pisali svoje autobiografije, a doktoru Senteu su i obitelji nekih od liječnika koji se nalaze u knjizi ustupili svoje obiteljske arhive s obiljem ilustrativnog materijala – fotografija i osobnih dokumenata. Upotrijebljena su i sjećanja i osvrti pojedinih istaknutih ličnosti iz lokalne sredine koji su bili prijatelji ili suvremenici nekog od liječnika, a i sam doktor Sente je dodao i svoj osobni osvrt na život, rad i djelo nekih od spomenutih liječnika koje je poznao i od kojih je učio, posebno onih koji su se bavili otorinolaringologijom. Ova prva knjiga je tiskana u 500 primjeraka u nakladi ogranka Matice hrvatske u Subotici, a obitelj doktora Sentea je bila jedan od sufinancijera. Rađena je na kvalitetnom, plastificiranom papiru s crno-bijelim i kolor fotografijama. Na koricama s prednje strane nalazi se panorama dijela grada Subotice s franjevačkom crkvom i samostanom u prvom planu, dok se natrag na koricama nalazi stara fotografija samog centra Subotice sa zgradom nekadašnje

Pučke kasine, danas Gradske knjižnice i susjednom zgradom u čijem prizemlju se dugo nalazila slastičarnica „Ravel“.

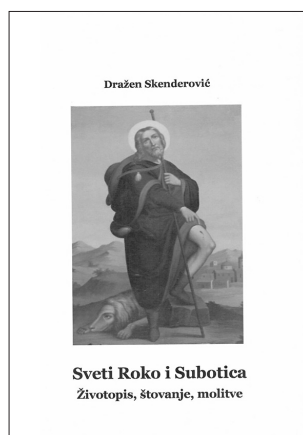
U međuvremenu je objavljena druga knjiga o paličkoj ambulanti i tamošnjim liječnicima te ovu preporučam svim ljubiteljima lokalne subotičke povijesti, kao i liječnicima ovoga grada i Sjevernobačkog okruga.

Dominik Deman

Dražen Skenderović, *Sveti Roko i Subotica : životopis, štovanje, molitve*, Katoličko društvo „Ivan Antunović“, Subotica, 2020., 38 str.

Knjiga je nevelika opsega, nezahtrjevne tehničke izvedbe, jednostavne grafičke i, uopće, likovne opreme, s pretežito kompiliranim tekstovima različitih vrsta, od kojih one s autorskim biljegom potpisuje mjesni svećenik Dražen Skenderović, koje okuplja tema – sveti Rok i njegova viševrsna užlijebljenost i štovanje u Subotici među ovdašnjim katolicima Hrvatima. Kao takva – bitno nepretenciozna, namijenjena je, kako je to i izravno eksplicirano na str. 5, podsjećanju, aktualiziranju i populariziranju štovanja ovog sveca Katoličke Crkve, glasovitog zaštitnika od zaraznih bolesti poglavito trbuha (kuge, kolere i inih, zbog čega je bio osobito štovan u Pano-niji i Dalmaciji) te kožnih bolesti (osipa i drugih), a zaštitnik je pasa, hodočasnika, dermatologa, ljekarnika... Spomendan ovog siromašnog hodočasnika i prosjaka, koji se na kipovima uvijek pokazuje s psom, iz Srednjeg vijeka slavi se u Katoličkoj Crkvi dan nakon Velike Gospe, 16. kolovoza.

Nakon Uvodne riječi (str. 5), Skenderović donosi kratki životopis svetog

Roka s najosnovnijim činjenicama i drugim najvažnijim informacijama od važnosti za svečev život (oko 1295., Montpellier – 16. kolovoza 1327., Voghera), priređenoj prema inačici objavljenoj u „znamenitoj enciklopediji svetaca ‘Bibliotheca Sanctorum’“ (str. 7-10). Slijedi zatim, isto ne dug, dio o njegovu štovanju u svijetu, i to kroz prikaz više povijesti a ne sadržaja, naravi i načina štovanja (str. 12-14), te također kratki prikaz svečeva štovanja u Subotici, uz sada naglasak na načine i elemente (obredi i liturgijske prakse) i prostore (crkve, kapele, kipovi, slike) štovanja (str. 15-18).

U drugom dijelu knjige (str. 20-37) reobjavljene su molitve na čast svetog Roka iz Antunovičeva molitvenika, zatim litanije (iz Budanovičeva i jednog specijaliziranog, „rokovskog“ molitvenika), himne (iz franjevačkog časoslova) te nekoliko pjesama koje se (u Subotici) pjevaju na svečev blagdan. Knjiga je ilustrirana s desetak fotografija – slika, oltara, kapela i crkvi s motivom svetog Roka u Subotici.

Na taj način sadržajno koncipirana i strukturirana, ova knjiga ispunja svoju osnovnu namjenu – vraćanje „ovog sveca u pobožnosti naroda“ (str. 5). Prava